

Odjeci Hrvatskoga proljeća u Virovitici 1971. i 1972.

U radu se na temelju historiografske i komunikološke analize novinskih članaka iz *Virovitičkoga lista* te arhivske građe Skupštine Općine Virovitica i Okružnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Virovitica istražuje odjek nacionalnoga kulturno-političkog pokreta s početka 70-ih godina 20. stoljeća. Autori interpretiraju političke i društvene prilike u Virovitici tijekom zadanoga razdoblja te analiziraju odjeke Hrvatskoga proljeća u virovitičkoj politici, društvu, gospodarstvu i kulturi. Središnja je tema rada rezultat odjeka Proljeća, odnosno obnova rada Ogranka Matice hrvatske 1971. Na kraju se analiziraju sankcije i kazne za sve pristaše Hrvatskoga proljeća. Rad predstavlja studiju slučaja odjeka najvećega hrvatskog nacionalnog pokreta u drugoj polovici 20. stoljeća u manjoj gradskoj sredini s obilježjima informativnoga generičkog izvještavanja te neupitne pokornosti središnjoj političkoj ideologiji toga vremena.

Uvod

Hrvatsko proljeće kao zaokružena cjelina može se pratiti od objavljivanja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika* u ožujku 1967. kroz poteze političke elite prije i poslije X. sjednice Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) koja je trajala tri dana od 15. do 17. siječnja 1970. Kako navodi Savka Dabčević-Kučar, sjednica je na početku doživjela plebiscitarnu podršku, a potom je postala i službena legitimacija novoga političkoga smjera¹ koji se kasnije kosio s promjenom stajališta političkoga vrha Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (CK SKJ) na čelu s Josipom Brozom Titom. Razdoblje od *Deklaracije* 1967. do X. sjednice 1970. možemo smatrati uvertirom u razdoblje koje je slijedilo. *Deklaracija* je objavljena u *Telegramu*, novinama za društvena i kulturna pitanja, 17. ožujka 1967. i potpisalo ju je 18 kulturnih i znanstvenih ustanova. Matica hrvatska bila je predvodnik, dok su potpisnici *Deklaracije* bili sankcionirani, a *Deklaracija* je dobila jasnu osudu komunističke vlasti.² U ovoj

¹ DABČEVIĆ-KUČAR 1997: 135-136.

² *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*, Institut za Hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://ihjj.hr/iz-povijesti/deklaracija-o-nazivu-i-polozaju-hrvatskog-književnog-jezika/50/> (posjet 6.12. 2022).

fazi i dalje je sudjelovalo ponajviše političko državno vodstvo te je ostalo sve u užem krugu političke elite čija su se previranja tek kasnije preselila na ulice glavnog grada Socijalističke Republike Hrvatske. Čest je slučaj u povijesti da se dio političke elite *odmetne* od službene vlasti i postane dio otpora i promjena, odnosno zasjedne na čelo pokreta, kao što se dogodilo i s Hrvatskim proljećem.³ Štoviše, dio je komunističke elite smatrao da su promjene nužne kako budućnost Jugoslavije ne bi bila neizvjesna, a ključni argumenti bili su decentralizacija zemlje i uvođenje slobodnoga liberalnoga tržišta.⁴ Stoga 1971. možemo uzeti kao godinu pokreta iza kojega stoji hrvatski narod, a 1972. kao godinu represije koja je uslijedila nakon neuspjeloga pokušaja promjena. Upravo će ta kulminacija narodnoga pokreta ući u kolektivno pamćenje, kao i njegovo slamanje 29. studenoga 1971. na sjednici Predsjedništva CKSKJ u Karađorđevu, a završni čin bit će suđenje i progon neistomišljenika.⁵ U raščlambi događaja koji su uslijedili do trenutka izlaska naroda na ulice, i neke druge događaje možemo smatrati početkom Proljeća,⁶ no riječ je o širim aspektima te ih treba uzeti s rezervom, pogotovo kada se govori o početku. Prije bi se radilo o početnom stadiju Proljeća za koje se nije znalo kako će se odviti, a koje je zasigurno kulminiralo 1971.

Posljednjih godina povećao se broj istraživanja o Hrvatskome proljeću, kao i donošenje na vidjelo novoga arhivskoga i memoarskoga gradiva. Također, postoje i stručna istraživanja u lokalnim sredinama. Lokalni događaji bili su odraz političkoga djelovanja i ponajviše su preslikani s više administrativne razine, iako postoje određena odstupanja.⁷ Prema Ivici Vrkiću, specifičnost Slavonije za razdoblje Hrvatskoga proljeća bila je u tome što je pokret bio vođen, kontroliran i organiziran s jednoga mjesta ili od jedne osobe, najčešće iz ureda predsjednika Općine jer se tako manifestirala potpuna pokrivenost i nadzor nad ulogama pojedinaca.⁸

Autori će u ovom radu interpretirati odjek Hrvatskoga proljeća u Virovitici upravo prema Vrkićevom metodološkom obrascu koji se može smatrati relevantnim.

³ Prema Brandolici i Šimetin Šegviću, Hrvatsko proljeće osim što je postalo „multipolarni pokret, koji je sadržavao političke, ekonomske, kulturne, znanstvene i omladinske institucije i pojedince. (...) važno je kao trenutak, kada granice među tim skupinama postaju poroznije i prohodnije. U BRANDOLICA I ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2019: 700.

⁴ MIHALJEVIĆ 2015: 240; MIŠUR 2022: 29.

⁵ KRAŠIĆ 2018: 393-435; MIHALJEVIĆ 2015: 240-241; DUKOVSKI 2007: 28; RADELIĆ 2006: 404-408, 415, 455; BILANDŽIĆ 1999: 553-628.

⁶ JURKOVIĆ I SMILJANIĆ 2022: 181-182.

⁷ Više u: JURKOVIĆ, Danijel, Vlatko SMILJANIĆ. 2022. Učinci Hrvatskoga proljeća na politiku i društvo u Koprivnici. *Podravina*, 21/41: 180-194; MATAIJA, Ivica, Sanja VRCIĆ-MATAIJA. 2020. Hrvatsko proljeće u Gospiću. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 62: 413-441; TOMAS, Domagoj, Marijana BOŠNJAK. 2020. Odjeci hrvatskog proljeća u Osijeku. *Diacovensia* 28/4: 519-547.

⁸ VRKIĆ 2017: 359.

U dosadašnjim istraživanjima o Hrvatskome proljeću u Virovitici nema historiografskih istraživanja pa ni relevantne literature, a može se uvidjeti da nema niti memoarskoga gradiva. Osim arhivskoga gradiva središnjega tijela izvršne vlasti u gradu, Skupštine Općine Virovitica i političkoga Okružnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske Virovitica za 1971. i 1972., autori će raščlaniti i analizirati 88 brojeva novina *Virovitičkoga lista*, središnjega informativnoga tjednika od početka 1971. do sredine 1972. Time će oslonac istraživanja predstavljati isključivo pisani izvori i literatura. Treba naglasiti da ni u Ogranku Matice hrvatske Virovitice nema značajnije dokumentacije iz razdoblja od 1971. do 1972. pa je time istraživanje izazovnije.

Političke, gospodarske i društvene (ne)prilike

Od konca 60-ih godina prošloga stoljeća u Virovitici je sve manje mladih ulazilo u članstvo Saveza komunista. Statistika pokazuje da je 1968. primljeno 226 mladih, 1969. čak četiri puta manje, njih 54, a 1970. učlanilo se samo 39 mladih. Ako tražimo uzrok smanjena broja članova, Savez komunista će reći da je uzrok takvoga stanja nedovoljna organiziranost omladinske organizacije u općini te kampanjski rad, tj. nerad dijela organizacije. Međutim, očit je zaključak da članstvo s konca 60-ih godina praktički ostaje nepromijenjeno. Postoje i neki banalni razlozi. Primjerice, u naselju Špišić-Bukovica, 10 km zapadno od središta Virovitice, navodi se kako se Savez komunista ne sastaje jer imaju malo drva za ogrjev u organizaciji, a članovi partije su stariji, pa se boje da se ne prehlade.⁹

Kako bi se povećao interes mladih organizirani su seminari za nove članove saveza komunista koje su početkom 1971. održali Esad Ćimić, Zlatko Friedl, Ante Josipović i Stipe Šušvar¹⁰ na temu aktualne politike i gospodarstva u zemlji pod znakovitim nazivom Promjene u političkom sistemu.¹¹ Ćimić i Friedl održali su (pre)odgojno predavanje o religiji i međunacionalnim odnosima u Jugoslaviji pred četiristotinjak virovitičkih prosvjetnih djelatnika i starješina Jugoslavenske narodne armije (JNA). Istaknuli su da je cilj predavanja bio da se preko religije uvidi koliki je značaj samoupravljanja u društvu, kako je religiozan čovjek neprijatelj socijalizma, kako je nužna politizacija vjernika i depolitizacija Crkve, a posebno je istaknuto kako svaki nacionalizam šteti društvu.¹²

⁹ PUTRIĆ, Mato. 1971. Svi pokazatelji govore da nema organizacije SK: sve više starih – malo mladih. *Virovitički list*, 1. siječnja 1971.

¹⁰ ŠTEKOVIĆ, Luka. 1971. Seminari za nove članove SK. *Virovitički list*, 14. siječnja 1971.

¹¹ PUTRIĆ, Mato. 1971. A sada korak dalje – razgovor s Rankom Bujićem. *Virovitički list*, 21. siječnja 1971.

¹² PUTRIĆ, Mato. 1971. Razbijanje dogmatskih stavova. *Virovitički list*, 25. siječnja 1971.

Drugi je razlog što mladi sve više odlaze na tzv. privremeni rad u inozemstvo.¹³ U *Virovitičkom listu* navodi se da su mladi većinom otišli na rad u inozemstvo iz nužde, kako bi poboljšali egzistencijalni standard ili zbog nepravde u društvu. Tvrde kako se žele vratiti u domovinu, ali tek onda kada u njoj dobiju zaposlenje. Godine 1971. na radu u inozemstvu nalazi se gotovo 3.500 Virovitičanki i Virovitičana,¹⁴ a od 1953. do 1970. iz Virovitice je iselilo oko 10.000 ljudi.¹⁵ Zanimljivo je kako se inozemni radnici žale kako ne mogu pronaći posao u rodnomu gradu, a već na sljedećoj stranici navodi se da privreda virovitičke općine traži visokokvalificirane radnike poput kovinotokara, strojobravara i varioca, dok upravo takvi odlaze na inozemni rad.¹⁶ Paradoksalno, *Virovitički list* donosi vijest kako zaposlenici općinske uprave napuštaju radnu službu radi osobnih dohodaka i rijetki se javljaju na javne natječaje.¹⁷ Očito su primanja i uvjeti rada bili toliko nepovoljni da su radnici radije birali odlazak u inozemstvo.

Virovitica i Hrvatsko proljeće

Predsjednik republičke konferencije Socijalističkog saveza radnoga naroda (SSRN) Hrvatske Stjepan Ivić posjetio je Viroviticu 30. ožujka 1971. Bio je to prvi posjet visokoga državnoga dužnosnika Virovitičkom 1971, a razlog njegova dolaska bilo je predavanje skupštini virovitičke općine o političkoj situaciji u svijetu, položaju Jugoslavije u međunarodnim odnosima te o ustavnim amandmanima i promjena u ekonomskom i političkom sustavu zemlje.¹⁸ Ivić je posebno naglasio široko prihvaćanje promjena s X. plenuma i III. konferencije SKJ. Kako bi se osigurala lokalna podrška, tajnik OKSK Virovitica Ranko Bujčić rekao je da su od početka godine organizirane rasprave i predavanja o aktualnim pitanjima. No, zanimljiviji je komentar Branka Govedarice pod naslovom *Posebna pažnja* objašnjavanju nacionalnoga pitanja. On tvrdi da su oko Gradine, naselja 10-ak km sjeveroistočno od Virovitice, Srbi ugroženi i da ne mogu doći na rukovodeće pozicije u radnoj ili društveno-političkoj organizaciji. U istom broju novina počeo je izlaziti podlistak Zavoda za zapošljavanje koji komentira kadrovske probleme u virovitičkoj općini. Zanimljivo, u njemu se navodi da je direktor virovitičkoga

¹³ NEF, Milan. 1971. Zasad male mogućnosti zapošljavanja. *Virovitički list*, 1. siječnja 1971.

¹⁴ PUTRIĆ, Mato, Milan NEF. 1971. Riječ-dvije s našim radnicima-povratnicima iz inozemstva. *Virovitički list*, 7. siječnja 1971.

¹⁵ N. N. 1971. Nezaposlenost još uvijek bolna točka. *Virovitički list*, 18. ožujka 1971.

¹⁶ VODOPIĆ, Mirjana. 1971. Kadrovi za izvoz. *Virovitički list*, 7. siječnja 1971. Isto navodi i PUTRIĆ, Mato. 1971. Zašto kasni gradnja hotela. *Virovitički list*, 14. siječnja 1971.: „Nedostatak zidara i stolara u jeku građevinske sezone najveći je uzrok zastoja.“

¹⁷ NEF, Milan. 1971. Kadrovi „bježe“ iz općinske uprave. *Virovitički list*, 13. svibnja 1971.

¹⁸ NEF, Milan. 1971. Stjepan Ivić u Virovitičkom. *Virovitički list*, 1. travnja 1971.

Zavoda za zapošljavanje Savo Stojković, Srbin na istaknutomu položaju u virovitičkoj općini.¹⁹

Druga istaknuta osoba koja je uslijed političkih promjena u zemlji posjetila Viroviticu 20. travnja 1971. bio je Ivan Šibl, predsjednik Republičkoga odbora Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata Hrvatske (SUBNOR). Govorio je također u Skupštini Općine Virovitica o političkim i gospodarskim promjenama u Jugoslaviji. Istaknuo je X. sjednicu kao progresivni izraz političke volje koji je prihvatila Jugoslavija, a stao je iza potpune afirmacije republičkih suvereniteta i republičke državnosti. Amandmane na ustav ocijenio je odličnom polaznom osnovom, ali ne savršenom. Prema Šiblu, narodni individualitet bio je presudan za masovnost pobjede u Drugome svjetskom ratu, pa je time stao na poziciju republičkih interesa. Rekao je i da su unitaristi potučeni ideološki i politički, a SUBNOR se pokušavalo iskoristiti kao odskočnu dasku za napad na sve što je progresivno. Istaknuo je da je čovjek s nacionalnim osjećajem bogatiji od onoga koji taj osjećaj nema, gdje je posebno anticipirao materinski jezik, narodne običaje, povijest i kulturnu baštinu. Pritom razlikuje nacionalne osjećaje od šovinizma sljedećom izjavom: „Zbog toga se mi moramo protiv šovinizma boriti sa svim sredstvima i snagama, ali ćemo se protiv njega najjače i najefikasnije boriti ako budemo ljudima dozvoljavali da ispoljavaju svoj nacionalni osjećaj – i Hrvatima i Srbima. Ako im to budemo dozvoljavali, onda ćemo manevarski prostor na kojem raste šovinizam suziti, onda će tog šovinizma biti mnogo manje. (...) Ako se mi kod nas izborimo za potpunu ravnopravnost naroda i narodnosti, a to znači i političku i ekonomsku i svaku drugu, onda će biti malo terena za šovinizam“. Poslije toga pozvao je mlade na pridruženje Partiji: „Moramo naše organizacije osvježiti mladim ljudima iz redova radnika i seljaka, iz redova srednjoškolaca, iz redova studenata, koji će biti u stanju da nekako povuku ove malo starije strukture na nove puteve.“²⁰

Tjedan dana nakon Šiblova posjeta Virovitici u Zagrebu je osnovano Društvo Virovitičana čijim je prvim predsjednikom izabran upravo Šibl. Zadatak toga društva bio je kulturni rad, a Šibl je posebno istaknuo prijeko potrebni angažman za obnovu stoljetne franjevačke samostanske ljekarne, što je zanimljivo s obzirom da se kulturni rad vezuje uz crkvu koja nije bila osobito poželjan partner u očima komunista.²¹

Viroviticu je posjetila i Jelica Radojčević, članica Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (IKCKSKH). Sudjelovala je na proširenoj

¹⁹ SOKELE, M. i dr. 1971. rješavamo fundamentalne probleme daljnjeg razvoja socijalističke samoupravne zajednice Jugoslavije. *Virovitički list*, 8. travnja 1971.

²⁰ SOKELE, M. i dr. 1971. Bez ravnopravnosti naroda i narodnosti nema bratstva i jedinstva. *Virovitički list*, 27. travnja 1971.

²¹ NEF, M. 1971. Društvo Virovitičana u Zagrebu. *Virovitički list*, 6. svibnja 1971.

sjednici Okružnog komiteta Saveza komiteta (OKSK) i istaknula da se kulturne institucije trebaju baviti doista kulturnim radom jer tvrdi da neke institucije to nisu radile i bile su ocjenjivane nacionalističkim i šovinističkim, no ipak smatra da kulturnim institucijama treba dati priliku. Tvrdi da nema razloga da ikoga smeta javno manifestiranje nacionalnih osjećaja: „Kome smeta da se pjevaju stare rodoljubne pjesme bilo hrvatskog ili srpskog naroda. Mi kritiziramo to što se sada iz daleke prošlosti izvlače stvari i onda zaziremo, nepovjerljivi smo prema tome, ali baš ništa ne činimo da i sami afirmiramo ono što je i naša prošlost. Kada vidimo da neki mladić stavlja na rukav stare hrvatske grbove onda odmah mislimo da je sumnjiv.“²² Kasnije će Radojčević postati zagrižena protivnica reformi i podržat će smjenu Veselice i Đodana s naglom promjenom teze o razbijanju jedinstva naroda i zemlje od strane nacionalista i šovinstva tvrdeći da nema slobode čovjeka koju oni nude.²³

Gimnazijski profesor likovnoga odgoja Franjo Friedl organizirao je sat slobodnoga razgovora s učenicima I. razreda gimnazije. Osim modnih pitanja došlo je do političkih pitanja s gimnazijalcima. Pitali su, primjerice, zašto se miješa pojam nacije i vjere. Na to je Friedl odgovarao kratko i precizno, a *Virovitički list* navodi da je to pitanje bilo uvertira pravoj paljbi pitanja iz suvremenoga društveno-političkoga života. Zanimljivo, za svako politički osjetljivije pitanje bilo je navedeno ime i prezime učenika, dok za modna pitanja, primjerice – nije. Tako je Milan Kovač pitao zašto se nošenje hrvatskoga grba tumači kao šovinizam, a Zdenka Foret postavila je pitanje o odumiranju Hrvata. Bilo je i neautoriziranih osjetljivih pitanja: „Netko je (nismo mu uspjeli zabilježiti ime i prezime) postavio i takvo pitanje: Što smo time napredniji što smo dobili Ogranak Matice hrvatske u Virovatici? Neki čak govore da je to fašistička organizacija.“²⁴

U srpnju 1971. predsjedništvo virovitičkoga SUBNOR-a uputilo je podršku Ivanu Šiblu u njegovim progresivnim stavovima i položaju predsjednika republičkoga odbora SUBNOR-a.²⁵ Prvi iskaz otpora Hrvatskomu proljeću u Virovatici organizirali su radnici Poljoprivredno-industrijskoga kombinata, Drvno-industrijskoga kombinata (DIK), prijevoznika Čazmatransa, veletrgovine Trgo centra i duhanoprerađivačnice Viržinije na zborovima radnika gdje su osudili metodu političkih pritisaka obustavom nastave. Radnici su zahtijevali da se nastave predavanja na fakultetima i poslali su pisma podrške Josipu Brozu Titu i Savki

²² SOKOLE, Mišo i dr. 1971. Proširena sjednica Općinskog komiteta SK: Puna odgovornost u realizaciji zaključaka Predsjedništva SKJ i govora druga Tita. *Virovitički list*, 20. svibnja 1971.

²³ N. N. 1971. Jelica Radojčević koprivničkim studentima: Nema afirmacije i slobode čovjeka koju nude šovinsti, *Glas Podravine*, 3. rujna 1971.

²⁴ PUTRIĆ, Mato. 1971. Zaboravlja li se na školsku omladinu? *Virovitički list*, 24. lipnja 1971.

²⁵ NEF, Milan. 1971. Podrška Ivanu Šiblu. *Virovitički list*, 22. srpnja 1971.

Dabčević Kučar.²⁶ Na sličnomu je tragu zaključka bila i proširena sjednica OK SK. Oni su studentski štrajk ocijenili društveno neodgovornim i štetnim, a ciljeve studenata antisamoupravnim i antisocijalističkim.²⁷

Nedugo nakon toga, početkom prosinca 1971. godine DIK je posjetio Vladimir Bakarić s Jelicom Radojčević.²⁸ Odmah je bila i održana proširena sjednica OK SKH Virovitice gdje je dogovoreno da će se organizirati sastanci s čelnicima OMH oko daljnjega rada, a skup je osudio politike Savke Dabčević Kučar, Ante Mike Tripala i Pere Pirkerera. Pozvali su i SUBNOR da utvrdi odgovornost Ivana Šibla, iako su ga nekoliko mjeseci prije gorljivo branili.²⁹

Za povijest odjeka Hrvatskoga proljeća u Virovitici posebno je značajna sjednica Skupštine Općine od 29. veljače 1972. Na njoj je Pavao Hercigonja, predsjednik Skupštine Općine Virovitica, rekao kako nije znao da je od 1968. postojala inicijativa za osnivanje OMH. Međutim, priznao je da mu se 1971. javio jedan od inicijatora i tražio od njega govor i masovni skup prilikom osnutka, što je Hercigonja odbio. Na Skupštini je rekao kako mu nije jasno što bi OMH uopće radio u Virovitici i, zanimljivo, istaknuo je da bi ogranak Matice iseljenika imao jaču važnost. Reкао je da su u komitetu dogovorili da i političari moraju ući u OMH, ali i Srbi, kako bi se suzbile političke i nacionalističke eskalacije. Ocijenio je kako je posebna kritika radu OMH upućena zbog predavanja o Stjepanu Radiću. Tijekom govora rekao je da je i on bio član Matice hrvatske, a taj je grijeh odmah obranio objašnjenjem kako je postojala ideja o zabrani osnutka ogranka. Prisjetio se svoga radnoga angažmana u Upravi državne sigurnosti (UDB-i) koja je zbog navodne političke nezdravosti trebala suzbiti i rad virovitičkoga Hrvatskog pjevačkog društva Rodoljub. Istaknuo je kako su prilikom otkrivanja spomenika narodnomu heroju Bošku Buhi u Gradini nestale partijska zastava i srpska zastava s kuće nekoga seljaka. Za njega je to bio izraz nacionalizma i šovinizma koji je u Virovitici započeo od 1971, o čemu je intenzivno razgovarao sa sucem za prekršaje. Prema skupštinaru Vladi Karanoviću bilo je i pisanih parola i letaka s nacionalističkim i šovinističkim obilježjima, a pojedinci su istupali pod utjecajem ekstremne emigracije. Ivan Boštjančić rekao je da se pojačana aktivnost političkoga kriminala osjetila tijekom čitave 1971. Nakon njega Ranko Bujić branio je Hercigonju jer je bio član Matice hrvatske te rekao da je bio dovoljno samokritičan jer nije radio suprotno politici SK. Bujić je naglasio da je na proslavi 30. godišnjice ustanka u Špišić Bukovici njega dočekalo tamburaško društvo s Jelačić-maršem.³⁰

²⁶ N. N. 1971. Podrška polici CKSKH. *Virovitički list*, 3. prosinca 1971.

²⁷ N. N. 1971. Zaključci proširene sjednice Općinskog komiteta SK, 3. prosinca 1971.

²⁸ PUTRIĆ, Mato. 1971. Dr. Vladimir Bakarić u DIK-u. *Virovitički list*, 16. prosinca 1971.

²⁹ PUTRIĆ, Mato. 1971. Titove riječi – osnova daljnjeg političkog djelovanja. *Virovitički list*, 16. prosinca 1971.

³⁰ Državni arhiv u Virovitici. 25. Skupština Općine Virovitica, fasc. 10. Zapisnik I. zajedničke sjednice Skupštine Općine od 29.2.1972.

Ogranak Matice hrvatske

U listopadu 1969. virovitički gimnazijski profesor Mirko Peti pokrenuo je inicijativu za osnivanje Ogranka Matice hrvatske u Virovitici (OMH). U vezi toga kontaktirao je Igora Zidića, urednika *Hrvatskoga tjednika*, a on Tvrtka Šercara koji je u Viroviticu poslao upute za osnivanje OMH.³¹ Na tu temu u gimnaziji je održan sastanak 12. listopada 1970. i informiran je narodni zastupnik i direktor virovitičkoga kazališta Stjepan Reder koji je potom razgovarao s istaknutim virovitičkim političarima Rankom Bujićem i Dragom Horvatom. Od 12. prosinca 1970. do 1. ožujka 1971. gradom je kružio letak koji je pozivao kulturne i društvene radnike na zajednički sastanak koji su organizirali Ivan Zelenbrz i Vladimir Terlecky. Partija im je to zamjerila jer je sastanak bio održan 4. ožujka 1971, kada ni jedan od istaknutijih političara nije bio u gradu zbog službenog posjeta Beogradu. Prema *Virovitičkom listu* inicijativni odbor vršio je podjelu po nacionalnosti, a postojala je i težnja za zabranom obnove OMH. Na tom je sastanku bilo 60-ak ljudi koji su potpisali pristupnice i ispunjene su formalne pripreme i pretpostavke za osnivačku skupštinu. Mato Grbac oštro je reagirao u vezi osnutka OMH jer je u tome vidio prodor nacionalizma. Da je Partija u potpunosti kontrolirala rad osnivačke skupštine govori podatak da je od 19 članova upravnoga odbora njih čak 12 bilo u SK.³²

Prije nego li je održana obnoviteljska skupština OMH, već krajem siječnja 1971. u *Virovitičkom listu* osvanula je najava za skoro otvorenje knjižare Matice hrvatske. Trebala je to biti druga virovitička knjižara koja bi nudila izdanja Matice, relevantne časopise, gramofonske ploče i školski pribor, a u njoj bi se održavali i književni susreti s istaknutim zagrebačkim književnicima. Navedeno je da bi novu knjižaru vodila Danica Velić koja je nedugo prije toga bila nastavnica na Školi za učenike u privredi.³³

Tri mjeseca kasnije, točnije 4. ožujka 1971, sastao se inicijativni odbor za osnivanje Ogranka koji su činili Stjepan Reder, Petar Glumičić, Jozo Erpačić, Vladimir Terlecky i Ivan Zelenbrz. Oni su usvojili proglas o osnivanju i prijedlog programa rada. Međutim, Partija je željela usporiti proceduru osnivanja. Ranko Bujić to je i priznao: „Trebalo nam je vrijeme za konzultacije i ocjene.“³⁴ U *Hrvatskom tjedniku* 28. svibnja 1971. izlazi detaljan osvrt o osnivačkoj skupštini u Virovitici. U prvoj rečenici zazivaju se slavni dani prošlosti: „Svi oni Virovitičani

³¹ HEKMAN 2002: 344.

³² N. N. 1971. Kronologija događaja oko osnivanja ogranka Matice hrvatske u Virovitici. *Virovitički list*, 6. siječnja 1971.

³³ ŠTEKOVIĆ, Luka. 1971. Knjižara Matice hrvatske u Virovitici. *Virovitički list*, 21. siječnja 1971.

³⁴ BUJIĆ, Ranko. 1971. Borba za ostvarenje Titovih riječi. *Virovitički list*, 6. siječnja 1972.

koji hrvatsku zemlju ne nose samo pod noktima, već i u srcu, trajno će pamtili Dan pobjede, dan kada se i oni uhvatiše u kolo društvenih i kulturnih radnika čiji je zajednički cilj probitak i napredak hrvatske znanosti, umjetnosti i kulture“.³⁵ Ono što je zanimljivost navedenoga teksta jest to što se navodi da su trojica profesora, Josip Biškup, Mirko Peti i Ivan Zelenbrz te Vladimir Terlecky, savjetnik za društvena pitanja još prije dvije godine radili na osnivanju Ogranaka, no da je odlazak Biškupa i Petija odgodio planove za osnivanje. U tekstu se iznosi da su Zelenbrz i Terlecky spremno prionuli daljnjem poslu te okupili virovitičke kulturne radnike i ugledne građane. Sastanak Inicijativnog odbora sazvan je 3. ožujka 1971, no datum održavanja osnivačke skupštine nekoliko se puta mijenjao. U trenutku proglašenja o osnutku Matice hrvatske u Virovitici broj članova povećao se na 182. Svečanost osnivanja skupštine započeo je budnicom koju je svirala Gradska glazba ulicama Virovitice. Ivan Šibl kao predstavnik Kluba Virovitičana u Zagrebu bio je među prvima koji su stigli pred Gradsko kazalište. U tekstu slijedi opis atmosfere u gradu, pri čemu se navodi da je oveći broj automobila bio okićen hrvatskim zastavama, grbovima i amblemima Matice hrvatske,³⁶ dok je zgrada Kazališta bila pretijesna za sve koji su željeli prisustvovati spomenutom događaju. Prema *Hrvatskom tjedniku* u ime središnjice Matice hrvatske u Zagrebu skupštinu je pozdravio profesor Miroslav Brandt, zatim Ivan Šibl te članovi Matičinih ogranaka. U završnom dijelu teksta istaknuta je Odluka o osnivanju kao i program rada Matice hrvatske te da je program rada Matice u Virovitici donesen jednoglasno pod uvjetom i dopunom da Ogranak bude nositelj akcije prikupljanja sredstava za izgradnju tunela kroz Učku i autoceste Split–Zagreb.

Općinski komitet Socijalističkoga saveza radnoga naroda (OKSSRN) Virovitice održao je 15. ožujka 1971. sastanak s inicijativnim odborom koji je izrazio negodovanje zbog nedovoljnoga informiranja javnosti oko osnivanja OMH, a posebno je dana podrška za sastavljanje programa rada, ali takvog da „unapređuje kulturne tekovine našeg društva kao sastavni dio općih naših stremjenja u razvoju socijalističkih, klasnih, nacionalnih i društvenih odnosa.“³⁷

Inicijatori osnutka virovitičkoga OMH uspostavili su suradnju s drugim kulturnim udrugama koje su djelovale u virovitičkoj općini, a to su Seljačka sloga,

³⁵ ERPAČIĆ, Jozo. Osnivačka skupština u Virovitici. *Hrvatski tjednik*, 28. svibnja 1971.

³⁶ U nekoliko sljedećih članaka u *Hrvatskom tjedniku* razmatra se epizoda s kolonom automobila koja se iz Našice kretala prema Virovitici i koja je prilikom prolaska kroz Podravsku Slatinu imala zastave bez petokraka na automobilima i nacionalne grbove koji su bili izobličeni te se raspravljalo o tome je li riječ o provokativnom ponašanju vozača kolone automobila. Više u: ŠOVAGOVIĆ, D. 1971. Našičani nisu nikog provocirali, *Hrvatski tjednik*, 21. svibnja 1971; N. N. 1971. Razgraničenja. *Hrvatski tjednik*, 21. svibnja 1971. N. N. 1971. Izvještaj OKSKH Našice, *Hrvatski tjednik*, 21. svibanj 1971. N. N. 1971. Insinuacije koje kočje ustavne promjene. *Hrvatski tjednik*, 21. svibnja 1971.

³⁷ VODOPIĆ, Mirjana. 1971. I u Virovitici će se uskoro osnovati Ogranak Matice Hrvatske – nepotrebne dileme. *Virovitički list*, 18. ožujka 1971.

nasljednica bivše HSS-ove kulturne organizacije, Hrvatsko pjevačko društvo Rodoljub i Prosvjeta, kulturna udruga Srba. Bilo je dogovoreno da će u povodu osnivanja Ogranka 28. ožujka 1971. sve navedene udruge prigodno nastupiti u sklopu umjetničkoga programa.³⁸

Do osnivanja OMH 28. ožujka nije došlo, a 8. travnja u *Virovitičkom listu* objavljen je „Proglas o osnivanju Ogranka Matice hrvatske u Virovitici“. Navedeno je kako su odluku o osnivanju donijeli inicijativni odbor i 64 građanina Virovitice zbog razvitka i unaprjeđenja kulture, nauke, prosvjete, književnosti i umjetnosti u gradu i na području općine, ali tako da će čitavu svoju djelatnost OMH razvijati u duhu socijalizma. Objavljen je javni poziv za učlanjenje, no prijave su se morale predavati osobno u zgradi Skupštine Općine Virovitica Vladimiru Terleckom, jednomu od članova inicijativnoga odbora.³⁹ U istom je broju novina jedan od članova inicijativnoga odbora Ivan Zelenbrz naveo da će svečanost obnove OMH biti u svibnju zbog, kako tvrdi, dinamičnosti pripreme, iako je već imao oko 100 ispunjenih članskih pristupnica. Naveo je kako će književna tribina biti otvorena s ogrankom, a matičina je knjižara već otvorila svoja vrata u Virovitici, i trebala bi biti kulturni centar Podravine pod vodstvom OMH.

Program OMH potpisuje Zelenbrz, a kao temeljni radni zadatak istaknuo je razvoj hrvatske kulture i narodne prosvjete. U deset točaka ističe se rad na kulturnom i gospodarskom razvoju sela, osobito folkloru, osnivanje Sloge u selima gdje ih nema, pomoć u radu ustanovama u kulturi u gradu, poticanje povjesničara na istraživanje virovitičke prošlosti, očuvanje kulturno-povijesnih spomenika, istraživanje uloge istaknutih Virovitičana, etnološka i dijalektološka istraživanja. Posebna je pažnja pridana proučavanju novije povijesti, napose pojavi i razvoju socijalističkoga i komunističkoga pokreta u tom kraju kao i organiziranju i proslavi obljetnica te nakladničkom radu.⁴⁰

Konačno, 13. svibnja 1971. *Virovitički list* izvijestio je kako je u Virovitici osnovan OMH. Republička i virovitička politička i kulturna elita bila je prisutna na osnivačkoj skupštini u dvorani gradskoga kazališta: Miroslav Brandt, tajnik Matice hrvatske, Ivan Šibl, predstavnik SUBNOR-a, Dubravko Horvatić, književnik, Pavao Hercigonja, predsjednik Skupštine Općine Virovitica, Mato Grbac, predsjednik OKSK, Ranko Bujić, sekretar OKSK, Drago Horvat, predsjednik OKSSRN, Marijan Knežević, tajnik Općinskoga sindikalnoga vijeća, Ružica Tomljanović, predsjednica OKSO, Aksentije Jovičević, predstavnik JNA i narodni zastupnici Stjepan Reder i Jakob Čupen. Za predsjednika OMH izabran je Bran-

³⁸ D. G. 1971. Seljačka sloga i Prosvjeta zajedno. *Virovitički list*, 25. ožujka 1971.

³⁹ N. N. 1971. Proglas o osnivanju Ogranka Matice hrvatske u Virovitici. *Virovitički list*, 8. travnja 1971.

⁴⁰ ZELENBRZ, Ivan. 1971. Njegovanje tradicije i razvijanje kulture – Prijedlog programa djelatnosti Ogranka Matice hrvatske u Virovitici. *Virovitički list*, 15. travnja 1971; ERPAČIĆ, Jozo. 1971. Opsežan, ali realističan plan. *Hrvatski tjednik*, 13. kolovoza 1971.

ko Jirouš, za tajnika Ivan Zelenbrz, a za blagajnika Tomislav Turudić.⁴¹ Pošto je postao predsjednikom OMH, Jirouš je poslije ostavke Alojza Molnara⁴² postao generalni direktor DIK-a, jedne od najvažnijih tvrtki u Virovitici.⁴³

U studenom 1971. OMH dobio je u najam prostor u Massarykovoju ulici pod povoljnim uvjetima od Zanatsko-štedno-kreditne zadruge. Namještaj je poklonio DIK, čiji je direktor bio predsjednik OMH, a sklopljen je i sporazum s Novinskom i radio-informativnom ustanovom Virovitica kako će se četiri puta godišnje otvarati rubrika o znanosti i kulturi.⁴⁴ Ogranak je najavio predavanja liječnika u selima i pripremu rukopisa *Virovitičkoga zbornika* za narednu godinu.⁴⁵ Svečanom akademijom u Gradskom kazalištu proslavljena je 100. obljetnica rođenja Stjepana Radića predavanjem zagrebačkoga publicista Zvonimira Kulundžića.⁴⁶

U prvomu broju *Virovitičkoga lista* 1972. objavljeni su zaključci Upravnoga odbora Ogranka Matice hrvatske u Virovitici. Prema njima su prihvaćeni Titov govor i stavovi s XXI. sjednice Predsjedništva SKJ. Članovi Odbora ogradili su se od dotadašnjega rada Središnjega odbora Matice hrvatske smatrajući da je u bitnome iskrivljena osnovna zadaća rada Matice hrvatske. Zatražili su preispitivanje rada i poziv na odgovornost Središnjega odbora Matice hrvatske te potpunu ogradu članova OMH u Virovitici od stavova toga odbora. Naglasili su da u virovitičkomu ogranku nije došlo do djelovanja suprotno stajalištima SKH i SKJ te da podržavaju zaključke OKSKH Virovitica od 11. prosinca 1972, kako bi se ispitala djelatnost ogranka. Upravni odbor prestao je s radom 19. prosinca 1972, a članovi SK izišli su iz članstva Matice hrvatske.⁴⁷

Na sastanku OKSK Virovitica i predsjedništva OKSSRN Virovitica početkom 1972. iskazana je oštra kritika pojedincima za rad u OMH. Za reagiranje na događaje oko osnivanja OMH općinsko rukovodstvo ocijenjeno je pozitivno i utvrđeno je da virovitički ogranak nije radio po zagrebačkim nalogima, nego se bavio isključivo kulturnom djelatnošću. Procijenjeno je da se zagrebačkoj središnjici žurilo i zato je osuđen rad inicijativnoga odbora i priprema osnivačke skupštine, što je bilo neizravno priznanje zašto je kasnilo osnivanje, odnosno da je Partija to kontrolirala, što će kasnije priznati i Bujić: „Komunisti su usmje-

⁴¹ VODOPIĆ, Mirjana. 1971. Osnovan Ogranak Matice hrvatske u Virovitici. *Virovitički list*, 13. svibnja 1971, 1.

⁴² PUTRIĆ, Mato. 1971. Direktor DIK-a podnio ostavku. *Virovitički list*, 14. listopada 1971.

⁴³ PUTRIĆ, Mato. 1971. Inž. Branko Jirouš direktor DIK-a. *Virovitički list*, 14. listopada 1971.

⁴⁴ ERPAČIĆ, Jozo. 1971. Prostorije za ogranak. *Hrvatski tjednik*, 19. studenoga 1971.

⁴⁵ VODOPIĆ, Mirjana. 1971. Što je novog u Ogranku Matice hrvatske. *Virovitički list*, 4. studenoga 1971.

⁴⁶ VODOPIĆ, Mirjana. 1971. Romantični sanjar i idealist. *Virovitički list*, 25. studenoga 1971.

⁴⁷ N. N. 1971. Zaključci Upravnog odbora Ogranka Matice hrvatske u Virovitici. *Virovitički list*, 1. siječnja 1972.

ravali rad Ogranka.⁴⁸ Ove su teze dodatno potkrijepljene izjavama da je sve u inicijativnom odboru bilo smišljeno, čak i da se OMH osnuje bez gradskoga političkog rukovodstva. Zbog toga je i priznata intervencija Partije i odgoda osnutka. Osuđen je dolazak drugih matičara na osnivačku skupštinu, a posebice onih iz Donjega Miholjca. Istaknuto je da je Jirouš zbog nacionalističkih tendencija drugih članova želio dati ostavku, ali ipak nije. Posebno su bili prozvani Vladimir Terlecky, Ivan Zelenbrz i Tomislav Petrinec jer su bili članovi SK i time odgovorni za rad u OMH, a srpsko kulturno društvo Prosvjeta iz Pčelića virovitička je Partija proglasila pandanom OMH.⁴⁹ To je napravljeno, prema Kamenku Markoviću, kako bi se rasprava o OMH mogla raditi zbog reciprociteta članova.⁵⁰

Kazne

Sudeći prema objavama u *Virovitičkom listu* već sredinom 1971. Općinski sud u Virovitici imao je popriličan broj prekršajnih i kaznenih prijava. Naime, godinu dana ranije sudu je podneseno čak 160 tužbi zbog uvreda i kleveta, a mahom je bila riječ o beznačajnim sporovima. Prema sucu Josipu Balenoviću uzrok tolikomu broju prijava, prema kojima je virovitička općina držala primat u Hrvatskoj, bila je štetnost zaostavštine iz prošlosti.⁵¹ Da to ipak nije bilo tako svjedoči proširena sjednica OKSK sa sucima Općinskoga suda i djelatnicima Stanice javne sigurnosti s početka 1972. Na njoj je istaknuto kako u Virovitici postoje problemi minuloga rada i propusti, a naglašeno je da su neprijatelji naših naroda bili pokušali narušiti sklad ili su to i dalje činili, što je neizravni dokaz tzv. političkoga kriminaliteta. To dodatno potvrđuje sljedeći citat iz Virovitičkoga lista: „Sudionici u raspravi o šovinističkim ispadima konstatirali su još uvijek nedovoljnu efikasnost u političkom razobličavanju takvih neprijatelja naših naroda i naše socijalističke izgradnje, a u pojedinim slučajevima i nedovoljnu brigu da se takvi svi u najkraćem roku privedu zasluženoj kazni.“⁵² Potvrda se nalazi i u izvješću sa sjednice OKSSRN Virovitica: „Naša općina se uspješno oduprla najezdi nacionalizma i šovinizma. (...) Nije zabilježen ni jedan veći i ozbiljniji incident na nacionalnoj osnovi.“⁵³

⁴⁸ BUJIĆ, Ranko. 1971. Borba za ostvarenje Titovih riječi. *Virovitički list*, 6. siječnja 1972.

⁴⁹ PUTRIĆ, Mato. 1971. Oštra kritika pojedincima za rad u Ogranku Matice hrvatske. *Virovitički list*, 6. siječnja 1972.

⁵⁰ MARKOVIĆ, Kamenko. 1971. Titove riječi nas obvezuju na otvorenu i javnu kritiku i samokritiku. *Virovitički list*, 6. siječnja 1972.

⁵¹ PUTRIĆ, Mato. 1971. Prilično raširena društvena bolest tužakanja zbog svega i svačega. *Virovitički list*, 6. svibnja 1971.

⁵² R. Š. 1971. Još efikasnije u razobličavanju neprijatelja naših naroda. *Virovitički list*, 13. siječnja 1972.

Službeni podaci demantiraju novinske napise. Prema posebnom izvještaju o stanju i kretanju prekršaja političke prirode na području Općine Virovitica tijekom 1971. kažnjeno je 20 ljudi, a 1970. njih 8, dok je za siječanj i veljaču 1972. kažnjeno 13 osoba. Svi su kažnjeni prema članku 2 Zakona o prekršajima protiv javnoga reda i mira zbog prekršaja izazivanja, vrijeđanja i omalovažavanja moralnih i patriotskih osjećaja građanina. Tu se uglavnom radi o vrijeđanju društvenoga i državnoga uređenja Jugoslavije, Tita i ostalih viših državnih i partijskih dužnosnika, o pjevanju nacionalnih pjesama i nacionalnom vrijeđanju. Zabilježeno je da to uglavnom rade osobe pod utjecajem alkohola, većinom u gostionicama. Za prekršajno gonjenje takvih osoba podneseno je 1970. 20 zahtjeva, 1971. 51 zahtjev, a za siječanj i veljaču 1972. čak 30 zahtjeva. U izvještaju je posebno naglašeno da u Službi za prekršaje nitko nije bio član OMH.⁵⁴

Tablica 1. Pregled broja, vrsta i ukupnoga trajanja kazni zatvora i ukupnoga iznosa novčanih kazni u 1970, 1971. i prva dva mjeseca 1972. za politički kriminalitet

Godina	Kažnjeni zatvorom	Trajanje kazne u danima	Kažnjeni novčano	Iznos kazni u dinarima
1970.	6	200	2	350
1971.	18	570	2	400
1972. (I/II)	13	480	–	–

Zajednička sjednica OKSKH i predsjedništva OKSSRN Virovitica održana je 30. prosinca 1971. i na njoj se raspravljalo isključivo o radu i ulozi OMH. Prema Partiji, izlaskom komunista praktički je prestalo djelovanje OMNH, a osnutak je imao manifestacijski karakter sa žarištem nacionalizma. Uputili su kritiku Vladimiru Terleckom jer je kao inicijator izostavio SK, Ivanu Zelenbrzu zbog vlastitih stajališta (*sic!*) koja su bila protivna Upravnomu odboru OMH i Tomislavu Petrincu, također zbog vlastitih stajališta. Donesen je zaključak da njihove organizacije moraju utvrditi njihovu odgovornost. Osim toga, jedinstveno je osuđena akcija osnivanja pododбора srpskoga kulturnog društva Prosvjeta u selu Gačićte kao politički tendenciozna akcija suprotna politici SK i nastala kao protuteža osnivanju OMH, te je ocijenjeno da se pododbor mora rasformirati. Ocijenjeno je i da politička situacija i politički život u općini nisu bili zapljusnuti tzv. masovnim političkim pokretom i organiziranim nacionalističko-šovinističkim provokacijama.⁵⁵

⁵³ M. P. 1971. Široki front u borbi protiv nosilaca nacionalističkih i šovinističkih pojava. *Virovitički list*, 13. siječnja 1972.

⁵⁴ Državni arhiv u Virovitici. 25. Skupština Općine Virovitica, fasc. 10. Poseban izvještaj o stanju i kretanju prekršaja političke prirode na području Općine Virovitica u 1971. godini.

⁵⁵ N. N. 1971. Zaključci zajedničke sjednice OK SKH i predsjedništva OK SSRN. *Virovitički list*, 6. siječnja 1972.

Dana 20. siječnja 1972. u *Virovitičkom listu* objavljen je razgovor s Matom Grpcem, najžešćim protivnikom osnivanja OMH. Prema njemu neprijatelj se infiltrirao u sredstva informiranja i zbog toga izazvao konfuziju, a smatra da se Partija ne smije zavaravati da je potučen. Kaže da pri osnivačkoj skupštini OMH u dvorani nije bilo jugoslavenske zastave i naglasio je pojavu tzv. političkoga kriminaliteta: „Uočena je tendencija porasta nacionalističkih i šovinističkih ispada kao i ostalih prekršaja, a najčešće se pojavljuju u sredinama, gdje je rad organizacija SK vrlo slab.“ Posebno je istaknuo kako su matičari bili povezani s emigracijom i da članovi SK nisu bili dovoljno angažirani oko progona tih ljudi.⁵⁶

Komentar oko političke situacije u Virovitici krajem 1972. dala je i Jelica Radojčević. Tvrdila je da su se virovitički komunisti uspješno oduprli događajima u zemlji i da je osnivanje OMH dio projekta stvaranja nove političke organizacije s diktatom iz zagrebačke centrale, i ne s namjerom da se bavi kulturnim radovima, nego obaranjem društvenoga poretka. Zaključila je da oni koji su to podržavali nemaju što raditi u SK.⁵⁷

Konačno, Općinski sud u Virovitici 4. veljače 1972. javno je kaznio zatvorom osobe koje su izazivale nacionalnu mržnju i očitovale netrpeljivost. U *Virovitičkom listu* objavljena su njihova imena, a prijestupi su bili pjevanje ustaških pjesama i pjevanje pjesama koje potiču nacionalnu netrpeljivost.⁵⁸

Sredinom veljače 1972. održana je sjednica OKSK o provođenju zaključaka komiteta i OKSK na kojoj je zatraženo da se do konca veljače u školama daju informacije o uvođenju novoga pravopisa, o radu na novom programu književnosti i povijesti, o jeziku i njegovu nazivu, o odgoju mladeži, o ulozi direktora škole u odgoju, o prodoru nacionalizma, koliko ga ima, kakav je i kako se provodi, kakav je izraz nacionalizma u nastavničkomu vijeću, kako se manifestira i kako se prema tome odnosi organizacija komunista. Zatraženi su odgovori na pitanje zašto su nastavnici ušli u OMH i Prosvjetu, je li nacionalistički tisak imao ulogu u školi, kao i sveukupna ocjena nastavnika i učenika u vezi obilježavanja 30. godišnjice ustanka.⁵⁹

Na šestoj sjednici OKSK Virovitica tražila se smjena svih članova SK s rukovodećih položaja koji su bili članovi Matice hrvatske. Iz SK bili su isključeni svi inicijatori za osnivanje ogranka, a samo članovi, oni pasivni, bili su pošteđeni

⁵⁶ GRBAC, Mato. 1971. Titove riječi su jasne – iz temelja izmijeniti položaj radničke klase. *Virovitički list*, 20. siječnja 1972.

⁵⁷ RADOJČEVIĆ, Jelica. 1971. Jednakom mjerom protiv svakog nacionalizma i šovinizma. *Virovitički list*, 20. siječnja 1972.

⁵⁸ M. P. 1971. Suđenje izazivačima nacionalne mržnje i netrpeljivosti. *Virovitički list*, 10. veljače 1972.

⁵⁹ N. N. 1972. Beskompromisno razračunavanje s nosiocima nacionalističkih, šovinističkih i drugih negativnih pojava. *Virovitički list*, 24. veljače 1972.

isključenja te je pokrenuto pitanje da se Ivanu Šiblu oduzme pravo počasnoga građanina Virovitice.⁶⁰ Isto tako virovitički SUBNOR donio je zaključak da u njegovu članstvu ne mogu ostati komunisti koji su bili članovi Matice hrvatske.⁶¹

U istomu je tonu održana sjednica Savjeta virovitičke Gimnazije Petra Preradovića gdje je utvrđeno da nije bilo dovoljno političke budnosti prilikom osnivanja OMH. Zelenbrz je isključen iz članstva SK, ali je dogovoreno da i dalje ostane raditi u gimnaziji jer se nije ogriješio u odgojno-obrazovnomu radu. Nasuprot njemu, protiv Franje Friedla pokrenut je disciplinski postupak jer je imao negativne političke stavove po SK.⁶²

Jedan od najpoznatijih progona bio je protiv Stjepana Sulimanca, podravskoga tribuna iz redova Hrvatske seljačke stranke. Protiv njega podignuta je 31. svibnja 1972. optužnica zbog tzv. neprijateljske propagande i njegovih suradnika Josipa Mustaća, djelatnika iz Skupštine Općine Virovitica i Marije Pavetić, hrvatske iseljenice iz Austrije. Sulimanac je progan zbog knjige *Temelji ljudske pravde* iz 1971. Tiskao ju je u Austriji i dijelio hrvatskom iseljeništvu, a posebice hrvatskim radnicima u Njemačkoj. Mustać je prepisivao Sulimančev rukopis u tiskarski slog, dok je Pavetić dijelila knjige i organizirala tisak i financiranje.⁶³ Osim Sulimanca i njegovih suradnika u Virovitici je tijekom 1972. za politički kriminalitet optužena još 51 osoba. U izvješću Stanice za prekršaje navedena su samo imena i prezimena, dok je za rijetke eksplicitno navedeno za što su optuženi. Daleko je veći popis i opis nacionalističkih i šovinističkih prijava za 1974. i 1975, dok za 1970, 1971. i 1972. nema sačuvane dokumentacije.⁶⁴

⁶⁰ PUTRIĆ, Mato. 1972. O odgovornosti pojedinaca. *Virovitički list*, 9. ožujka 1972.

⁶¹ NEF, Milan. 1972. Ostavke u cilju jedinstva. *Virovitički list*, 23. ožujka 1972.

⁶² VODOPIĆ, Mirjana. 1972. Kritički i samokritički o vlastitim stavovima. *Virovitički list*, 6. travnja 1972.

⁶³ Državni arhiv u Virovitici. 166. Općinski komitet Saveza komunista Hrvatske Virovitica. Opći spisi 1-101. 1971. 1-111 (1972), kut. 3. Informacije o kretanju političkog kriminaliteta za razdoblje od 15. V. do 15. VI. 1972, Okružno javno tužilaštvo Bjelovar, br. pov. 27/72. Bjelovar, 12. 6. 1972, 1-2.

⁶⁴ Državni arhiv u Virovitici. 141. Općinski komitet Saveza komunista Hrvatske Virovitica. Politička djelatnost 1957/1979, kut. 36, fasc. 1, Informacije SUP-a Virovitica, 1972-1973.

Zaključak

Zbivanja koja su obilježila Hrvatsko proljeće u Virovitici slična su onima u drugim lokalnim sredinama, štoviše, kada se usporede sa situacijom u Koprivnici može se ustanoviti da su gotovo identična. Kroz arhivski fond i periodičke publikacije vidljiv je obrazac koji je bio prisutan u raznim sredinama, kao i ponašanje političara iz lokalne, te onih iz republičke sredine.

Epizoda oko kolone automobila koja je djelovala provokativno kako se raspravljalo u *Hrvatskom tjedniku*, ili usputni incidenti koji su vidljivi u arhivskom gradivu, a zaobideni u lokalnom *Virovitičkom listu*, više su pravilo nego iznimka u odnosu na događaje koji se zbivaju, odnosno (ne) prenose u drugim sredinama. Politička vlast u lokalnoj sredini odstupa onoliko koliko im dopusti republičko vodstvo. Zapravo, na prvi znak iz Zagreba ona spremno prihvaća zaustavljanje promjena i nastavlja s propagiranjem teza o bratstvu i jedinstvu, nacionalističkom skretanju ili šovinističkim izljevima koje treba promptno obustaviti. Naredbe koje dolaze iz vrha vlasti spremno se prihvaćaju, jednako od političke vlasti u Virovitici i od onih koji odobravaju i uređuju članke što izlaze u lokalnom listu. Nema govora o liberalizacija lokalnih medija s obzirom na to da je ona „trajala“ koliko i skretanje lokalne vlasti, odnosno mjesne promjene i odstupanja bili su nadzirani i ograničeni republičkom i lokalnom vlašću. U onoj mjeri kada se dogodi promjena političkoga smjera na državnoj razini, onda će se s te iste razine preslikati izvještavanja u *Virovitičkomu listu*. U novinama nema tema rasprava u OK Virovitici koje dolaze iz Zagreba, već samo puko prenašanje, a prati se linija onih utjecajnih političkih subjekata koji će svojim izjavama i intervjuima dati onaj pravac koji će se slijepo pratiti. Metodologija rada i usklađenost novina bit će dovedena do savršenstva i nepristranom promatraču izgledalo bi da je sve u apsolutnoj harmoniji, a zapravo se radi o napisanoj i monotonj sinkronizaciji koja se odvija sa strahom. Tematski se pratila linija utjecajnih političkih subjekata koji su svojim izjavama određivali pravac koji se slijepo pratio. Iako se nepristranom promatraču moglo činiti da su različite radnje bile usklađene, na djelu je bio uigrani nadzor političkoga djelovanja koji se uvijek odvija u strahu.

Uloga vojnoga vrha bila je konstanta i monolitna linija koju je bilo nužno pratiti i jedan od stupova dogmatske i unitarne politike u svim lokalnim sredinama. Štoviše, 13. svibnja 1971, kada se osnivač OMH Virovitica bio je prisutan i predstavnik JNA Aleksije Jovičević. S druge strane, vodstvo koje je radilo na osnivanju ovoga Matičinog ogranka puno je riskiralo, iako su ostali zaštićeni jer su bili dio Saveza komunista. Političke strukture u Virovitici nisu željele puno riskirati s mijenjanjem postojećega stanja, pa se djelovalo u skladu s uputama republičkoga komunističkog vodstva i političkih uputa „odozgo“. Slučaj OMH u Virovitici bio je praktički preslikan obrazac otkuda preslikan? pri čemu je u virovitičkom slučaju pododbor morao preustrojiti. Posebnost u Virovitici bila je u

tome što rad OMH nije bio zabranjen, za razliku od koprivničke, gospićke, osječke ili zagrebačke organizacije Zagreb nema ogranak MH, no virovitički ogranak osnivao se kasnije. U virovitičkom slučaju unitarne grupe preuzimaju vodstvo i povećavaju jaču *budnost* nad radom organizacije. U tadašnjoj Virovitici bilo je otežano zapošljavanje, radna snage odlazila je u inozemstvo, a radnici su napuštali i općinsku upravu ili se nisu ni javljali na natječaje. Usto, tadašnji politički problemi manje su zabrinjavali stanovništvo od ekonomskih. To je najvidljivije u prijestupima koji su kažnjeni zatvorom, a podatak da je duži popis i detaljniji opis nacionalističkih i šovinističkih prijava za 1974. i 1975. nego za vrijeme Hrvatskog proljeća govori sam za sebe. S druge strane, nacionalna pitanja u Virovitici instrumentalizirana su kao i u drugim lokalnim sredinama te su postala poligon unitarno-dogmatskim snagama za političke obračune. Možemo zaključiti kako politička vlast u Virovitici 1971. i 1972. ne raspravlja o političkoj i ekonomskoj delikatnoj situaciji nego zauzima službeno birokratsko političko gledište.

Bibliografija

Arhivski izvori

HR-DAVT-25. Skupština Općine Virovitica.

HR-DAVT-141. Općinski komitet Saveza komunista Hrvatske Virovitica.

HR-DAVT-166. Općinski komitet Saveza komunista Hrvatske Virovitica.

Periodičke publikacije

Glas Podravine

Hrvatski tjednik

Virovitički list

Literatura

BILANDŽIĆ, Dušan. 1999. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga.

BRANDOLICA, Tomislav, Filip ŠIMETIN ŠEGVIĆ. 2019. Historiografija i popularna historija u vrijeme hrvatskoga proljeća. *Časopis za suvremenu povijest* 51/3: 699-739.

DABČEVIĆ-KUČAR, Savka. 1997. *'71 – hrvatski snovi i stvarnost*. Zagreb: Interpublic.

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika, Institut za Hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://ihjj.hr/iz-povijesti/deklaracija-o-nazivu-i-polozaju-hrvatskog-knjizevnog-jezika/50/> (pristup 6.12.2022).

DUKOVSKI, Darko. 2007. *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću*. Zagreb: Alineja.

HEKMAN, Jelena (ur.). 2002. *Izveštaj o kontroli zakonitosti rada Matice hrvatske*. Zagreb: Matica hrvatska.

- JURKOVIĆ, Danijel. Vlatko SMILJANIĆ. 2022. Učinci Hrvatskoga proljeća na politiku i društvo u Koprivnici. *Podravina* 21/41: 180-194.
- KRAŠIĆ, Wollfy. 2018. *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*. Zagreb: Školska knjiga.
- MATAIJA Ivica, Sanja VRCIĆ-MATAIJA. 2020. Hrvatsko proljeće u Gospiću. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*. 62: 413-441.
- MIHALJEVIĆ, Josip. 2015. Liberalizacija medija uz komunističkoj Hrvatskoj 1960-ih i na početku 1970-ih. *Društvena istraživanja* 19/2: 239-258.
- MIŠUR, Ivo. 2022. Slobodna Dalmacija u Hrvatskom proljeću. *Podravina* 21/41: 28-34.
- RADELIĆ, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945-1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga.
- TOMAS, Domagoj, Marijana BOŠNJAK. 2020. Odjeci hrvatskog proljeća u Osijeku. *Diacovensia*, 28/4, 519–547.
- VRKIĆ, Ivica. 2017. Hrvatsko proljeće u Slavoniji i Baranji. U *Hrvatska i Hrvatsko proljeće 1971*, ur. Igor Zidić, 359-368. Zagreb: Matica hrvatska.

Echoes of the Croatian Spring in Virovitica in 1971 and 1972

Based on a historiographic and communication analysis of newspaper articles from *Virovitički list* and archival material of the Virovitica Municipal Assembly and District Committee of the League of Communists of Croatia in Virovitica, this paper investigates the echo of the national, cultural and political movement at the beginning of the 1970s. The authors interpret the political and social conditions in Virovitica during this period and analyze the echoes of the Croatian Spring in Virovitica's politics, society, economy and culture. The tendencies that characterized the Croatian Spring in Virovitica did not differ from those in other areas. The central theme of the paper is the direct product of the reverberations of the Croatian Spring, which corresponded to the renewed functioning of the literary and cultural organization Matica hrvatska in 1971. The sanctions and penalties imposed against all supporters of the Croatian Spring are analyzed. The orders that come from the highest levels of government were readily accepted, both by the political authorities in Virovitica and by those who approved and edited the articles that appeared in the local newspaper. There was no question of the liberalization of local media, given that it "lasted" as long as the diversion of the local government, that is, the changes and deviations that occurred were caused by the actions of the authorities, republican and local, rather than emerging spontaneously. The methodology of the work and its coordination would be honed to perfection, and to an impartial observer it may have appeared that everything was in absolute harmony, but in fact it was a written and monotonous synchronization that occurred in conjunction with fear. The suppressed problems

that reigned in Virovitica at the time, such as the impossibility of employment, the migration of its labour force abroad and even the defeatist policy compelled staff to leave municipal administration or refuse to even apply for job announcements all characterized Virovitica, and the political problems that occurred were less of a concern to the population than economic concerns. The paper presents a case study of the echoes of the largest Croatian national movement in the latter half of the 20th century in a small urban environment with the features of generic news reporting and unquestioning submission to the prevailing political ideology of that time and the consequences thereof.

Keywords: Croatian Spring, Virovitica, Matica hrvatska, *Virovitički list*, generic reporting
Ključne riječi: Hrvatsko proljeće, Virovitica, Matica hrvatska, *Virovitički list*, generičko izvještavanje

Vlatko Smiljanić
Znanstveni zavod
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
vsmiljani@hrstud.hr

Danijel Jurković
Odsjek za povijest
Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
10000 Zagreb
djurkovic@hrstud.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

54

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2022.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 54, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

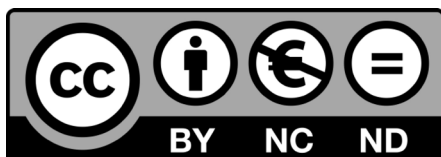
Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

DOI: 10.17234/RadoviZHP.54

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.